

Események forгатaga

Jeszenszky Tóni izgatott lett, amikor idézést kapott a kerületi előljáróságtól. Ahhoz a társadalmi réteghez tartozott, amelynek tagjai a világháború után nem tudtak elhelyezkedni, mert kollaborálással vádolták őket. A súlyos háborús bűnökkel vádoltak népbíróság elé kerültek, vagy kivégezték őket, illetve hosszú börtönbüntetést kaptak. Másokat „nem igazoltnak” minősített egy kommunisták dominálta bizottság.

Tóni esete jellemző volt. Apja tábornokként szolgált a Horthy-hadseregben, de 1936-ban nyugdíjba ment, így semmi szerepet nem játszott a háborúban. Tóni politikából doktorált 1938-ban, és azonnal állást kapott a Külügyminisztériumban. Jól beszélt angolul és franciául, így kiküldték a londoni magyar követségre. Amikor Anglia hadat üzent Magyarországnak, a követséget bezárták, és Tónit a Külügyminisztériumba osztották be. Amikor a németek elfoglalták Magyarországot, Tóni lemondott az állásáról; ennek ellenére a háború után nem igazolták, így nem hívták vissza a Külügybe. Nemcsak állását veszítette el, hanem idős édesanyjától is megvonták az özvegyi nyugdíjat. Tóni akkor már családos volt. Felesége titkárnőként dolgozott, de csekély fizetése nem volt elegendő a család – férje, hároméves kislányuk és Tóni édesanyja – eltartásához. Tóni angol- és franciaórákat adott, de ahogy a kommunisták befolyása erősödött, a nagyszámú „nem igazolt” mind nagyobb rettegésben élt. Így az idézés, érthetően szorongással töltötte el Tónit.

Ahogy belépett az idézésben megjelölt hatóság irodájába, kinyílt egy mellékajtó. Középmagas, rendetlen küllemű, nyúzott arcú férfi jelent meg. Apró barna szemével kutatóan vizslatott, füle feltűnően nagy és elálló volt. Leült az íróasztal mögé, s intett Tóninak, hogy foglaljon helyet. Tóni korábban sohasem látta ezt

az embert. Gyanús volt neki, hogy az iroda majdnem üres, ellentétben az előjárósági hivatalok zsúfolt helyiségeivel. Még mielőtt tovább elmélkedhetett volna, a férfi magabiztosan megszólalt: – Kovács László vagyok. Biztosan fogalma sincs, miért idéztük be. Hosszú ideje figyeljük, tisztában vagyunk a képességeivel, és szeretnénk rendes álláshoz segíteni. Örülnénk, ha rendeződne az anyagi helyzete.

Tóni meglepődött. Lehetséges, hogy valaki törődik az ő jólétével? A gondolatot hamar elhessegette magától. Ez a rendszer hat héttel korábban Tóni hetvenkét éves anyját sok ezer emberrel együtt vidékre telepítette. Próbált uralkodni magán, és érdeklődő arccal meredt Kovácsra.

– Szeretne visszakerülni a Külügyminisztériumba?

– Természetesen – válaszolta Tóni, s remélte, hogy nem látszik rajta, mennyire megveti a kommunista kormány külpolitikáját.

– Jeszenszky kartárs, beszéljen nekem külügyes munkájáról.

Tóni vázolta rövid karrierjét, és hozzátette, hogy a nyilas hatalomátvételnél lemondott állásáról.

– Ez nem teljesen igaz – jegyezte meg a férfi gúnyosan –, hiszen a lemondása előtt négy hétig szolgálta a nyilas kormányt. De ez ma már nem számít – legyintett –, az a kérdés, lojális-e a mostani kormányhoz?

– Természetesen, természetesen – válaszolta Tóni bizonytalanul, azután hozzátette: – Ön sem volna maradéktalanul boldog, ha idős édesanyját kitelepítették volna egy kétszázötven kilométerre lévő tanyára, ahol csak vízért több kilométert kell gyalognia.

– Ezen segíthetünk.

Néhány kérdést tett fel Tóni minisztériumbeli kollégáiról. Ő csak azokról nyilatkozott, akik már külföldre menekültek.

– Meg kell kérnem, hogy ez a beszélgetés maradjon kettőnk között. Szeretném, ha ismét találkoznánk mához egy hétre délután három órakor a Moszkva téri Vadvirág presszóban. – Mielőtt Tóninak alkalma lett volna válaszolni, Kovács felállt, és távozott.

Majdnem szédülten a meglepő találkozástól, Tóni lassan felemelkedett a székéből, és ő is elhagyta a szobát. Az előljárási folyosóin sok ember volt, különböző irodák előtt vártak a sorukra, de ahonnan ő jött ki, ott senki nem ácsorgott.

Tóni lassan leballagott a lépcsőn. Erősen kitaposott cipőjében, régi, agyonmosott ingjében nem emlékeztetett az egykor jóképű, elegáns, fiatal diplomatára. Bár semmit nem tudott Kovácsról, felmerült benne, hogy a hírhedt ÁVH talán így szervezi be ügynökeit, és undorral gondolt erre a lehetőségre. Elhatározta, hogy még a feleségének sem tesz említést a találkozásról.

Előhúzta összehajtott szatyrárt a zsebéből, amikor a piacra érkezett. Minthogy felesége állásban volt, Tóni intézte a háztartási tennivalókat. Főzött, takarított, vásárolni járt. Alaposan megfigyelte a piaci állapotokat, jegyzeteket készített az árakról és a hiánycikkekről, gondosabban, mint az átlagos vásárló.

Nehezen telt el a hét. Szilárdan elhatározta, hogy keserves anyagi helyzetük ellenére sem megy bele erkölcsstelen dolgokba. Egy héttel később pontban három óra előtt egy perccel keresztülágott a Moszkva téren a Vadvirág presszó irányába. Megigazította nyakkendőjét, izzadt tenyerét megtörölte a zsebkendőjével. Ahogy be akart lépni, valaki megszólalt a háta mögött: a nevéen szólította.

– Üdvözlöm, Jeszenszky kartárs – köszöntötte Kovács, ahogy utolérte Tónit. Kovács most jobban festett: arca frissen borotválva, haja megfésülve. A hideg ellenére nem viselt kalapot, kabátja újnak és drágának látszott. Lassan lehúzta puha szarvasbőr kesztyűjét, és kezét nyújtott. Udvarias mosollyal üdvözölték egymást. Tóninak ismét feltűnt, milyen nagy, elálló füle van. – Talán inkább sétáljunk – kezdte, s még mielőtt Tóni a beleegyezését adta volna, megindult a Hűvösvölgy felé. – Biztosra veszem, hogy sokat gondolkodott múlt heti találkozásunkon.

Tóni örült, hogy a társalgás barátságosan indult.

– Be kell vallanom, így van, de el sem tudom képzelni, miért is törődne valaki a mi sorsunkkal.

– A maga helyében én is így lennék. Azt hiszem, említettem már, hogy a beszélgetésünk bizalmas. Ez a továbbiakra is vonatkozik.

– Ez természetes – mondta Tóni, hogy valamit válaszoljon, annak ellenére, hogy egyáltalán nem tűnt természetesnek.

– Hát akkor a tárgyra térek. – Kovács megállt egy pillanatra, rátekintett Tóni kopott ruházatára, és magabiztosan folytatta: – Nézze, Jeszenszky, mi nagyon örültünk annak a kijeletésének, hogy híve a mostani rendszernek, és reméljük, ezt komolyan is gondolta. Szükségünk van értékes, intelligens emberekre. Úgy érezzük, igazságtalanul mellőzték, annál is inkább, mert külügyminisztériumi beosztása jelentéktelen volt, s arról sem tehet, hogy az édesapja tábornokként szolgált Horthy hadseregében.

Tehát ezt is tudják, gondolta Tóni. Kovács csak várta szavainak a hatását. Elégedett mosoly suhant át az arcán.

– Mi el fogjuk helyezni egy képességeinek megfelelő állásba, és intézkedünk, hogy az édesanyját azonnal hozzák vissza Budapestre. Jó fizetése lesz, cserébe csak azt kérjük, hogy informáljon bennünket néhány munkatársáról.

Egy darabig némán ballagtak. A csöndet csak a villamosok csilingelése törte meg. Fiúk futballoztak az egyik ház előtt, semmi forgalom nem volt. Tóni szíve sebesen vert, tudta, csak egy lépés választja el attól, hogy az ÁVH besúgója legyen.

– Nos? – mondta Kovács türelmetlenül, de anélkül, hogy a hangját felemelte volna.

– Kérem – válaszolta Tóni habozva –, én nem tudom, hogy alkalmas vagyok-e erre. Ehhez sok bátorságra és önuralomra van szükség.

Kovács megállt, megragadta Tóni karját, szemébe nézett. Gyűlölködve sziszegte: – Szóval soha nem csinált ilyet? Talán tagadja, hogy amikor a londoni követségen dolgozott, információkat adott egy angol ügynöknek a német–magyar kapcsolatokról?

Tónin félelem lett úrrá. Honnan tudhatják ezt a tíz évvel korábbi titkos esetet? Kovács olvasott Tóni tekintetéből, és élvezte győzelmét.

Egymásra meredtek. Kovács már nem látszott dühösnek, elégedettség tükröződött rajta. Tóni szinte megbénult. Szeme előtt megjelent a felesége, kislánya és öreg édesanyja. Furcsa erő szállta meg, ahogyan kínzójára nézett. Pár másodperc alatt végezhetne vele. Lassan visszanyerte nyugalma, zsebkendőjével megtörölte verejtékező homlokát. Kovács komótosan megindult. Meg volt győződve arról, hogy a másik elfogadja az ajánlatot, de nem sürgette.

Ebben a pillanatban Tóni megragadta Kovács karját, és magából kikelve kiáltotta: – Nem, értse meg, hogy nem tudom, nem, nem!

Az utolsó szó már kevésbé volt indulatos, Kovács ezt megérezte. Eltolta magától Tónit, hátralépett. Arca ismét gyűlölködővé vált, fogai között szűrte a szavakat: – Ez tehát a döntése? Meglátjuk, ki az erősebb. Gondoljon az anyjára és a kislányára – anélkül, hogy választ várt volna, sarkon fordult, és elment.

Tóni félig öntudatlanul felemelte karját, mintha utána akart volna nyúlni. Ráébredt súlyos helyzetére. Nem is emlékezett arra, hogyan ért haza. Lánya még az óvodában volt, felesége a munkahelyén, így magányában megpróbálta összeszedni magát. Hogyan választotta ki őt az ÁVH? Talán valamit megtudtak Adalbertóhoz fűződő barátságáról? Azután elhessegette ezt a gondolatot, mert Kovács egy szóval sem említette a vele egy épületben lakó külföldi diplomatát. Az a hír járta, hogy a diplomaták szomszédait és személyzetüket besúgásra kényszerítik. Az a gondolat, hogy spicli legyen, hogy jelentsen másokról, elviselhetetlennek rémlett. Ugyanakkor felismerte, hogy Kovács elutasítása milyen súlyos következményekkel járhat. Sokakat ítélték el egyik napról a másikra soha el nem követett bűnökért.

Megszólalt a csengő, hazaérkezett a felesége és a kislánya. Mindkettőjüket megcsókolta. Éjszaka le sem hunyta a szemét. Azután odáig jutott, hogy már várta Kovács jelentkezését, hogy felajánlhassa a szolgálatait. Rádöbrent, hogy ebben a játékban ő a gyengébb, s ellenfele nemcsak hogy erősebb, de veszélyes is.

Két hétig semmi nem történt. Az ÁVH időt adott Tóninak, hogy kellőképpen felmérje a helyzetét. Nem az első és nem is az utolsó ilyen esetük volt. Tudták, hogy körülbelül két hét alatt a legkeményebb ember is megtörik.

Tóni ismét idézést kapott. Ahogy sápadtan belépett az irodába, Kovács felugrott az íróasztaltól, Tóni elé ment, hellyel kínálta. Rövid csönd után Tóni szó nélkül bólintott. Már nem volt mérges, nem tiltakozott, tudta, hogy az ÁVH bábjává vált.

– Nézze, kedves Jeszenszky, ne álljon negatívan ehhez az ügghöz. Maga bizonyára azt hiszi, valami erkölcstelenségre vállalkozik, ha az Államvédelmi Hatóság szolgálatába áll. – A nevet hangsúlyozta, ez volt az ÁVH hivatalos neve, és kettőjük között ez most hangzott el először. – Higgye el, soha nem bántunk ártatlan személyeket. – Ebben a pillanatban megszólalt a telefon. – Igen, igen, bejöhet, minden rendben van – és türelmetlen mozdulattal letette a kagylót. – Visszatérve a beszélgetésünkre... a közeljövőben megfelelő állásba helyezük magát. – Ezzel kihúzott egy papírlapot az aktatáskájából, és odanyújtotta Tóninak.

Tóni elolvasta a gépelt szöveget, amelyben hűséget és titoktartást ígért a Magyar Népköztársaságnak. Másodpercnyi habozással aláírta a nevét: dr. Jeszenszky Antal. Ahogy Kovács az aláírt irat után nyúlt, kinyílt egy oldalajtó, és egy kitűnő megjelenésű fiatalember lépett be. – Hadd mutassam be az elvtársakat egymásnak – miközben Tóni kezét nyújtott, nem kerülte el figyelmét, hogy már elvtársnak szólították. – Kiss Endre elvtárral áll a jövőben kapcsolatban. Javaslom, jövő hétfőn találkozzanak a Vadvirág eszpresszóban.

Tóni alig tudta palástolni meglepetését. Ez a fiatalember lehetett volna egyetemi tanársegéd, színész vagy bárki, de semmi esetre sem így képzelte el az ÁVH egyik tagját. Kovács közben felállt, kezét nyújtott, és elkészönt.

Tavaszi volt. Ragyogóan sütött a nap, de Tóni észre sem vette. Szíve nehéz volt, vállára mázsás súly nehezedett. Nem nézett a járókelők szemébe, mellékutcákon ment haza. Úgy érezte, mintha

a hátán nagy betűk virítanak: BESÚGÓ. Amikor hazaérkezett, kinyitotta az egyik szekrény ajtaját, belenézett a tükörbe. Szemben állt vele egy magas, szőke ember; szeme körül karikák, egyik első foga hiányzott – nem volt pénze, hogy megcsináltassa –, sokkal öregebbnek tűnt, mint amennyi a valóságban volt. Keserűen megfogadta: „Rendben, Kovács elvtárs! Besúgót csinált belőlem, de megfogadom, hogy újult erővel fogom a piaci adatokat gyűjteni a Szabad Európa Rádióknak, és soha nem fogok a munkatársaimról olyan információkat szolgáltatni, amelyeknek kellemetlen következményei lehetnek. – Ahogy rádöbbsz helyzetére, cinikus mosollyal gondolta: – Az ördögbe is, kettős ügynök lettem!”

Tíz nap múlva édesanyja hazaérkezett.

***

Ábrányi állandóan unszolta Adalbertót, hogy küldjön neki több anyagot. Elégedett volt a riportjaimmal, mert vigyáztam arra, hogy csak megbízható híreket küldjek – ez nem is volt olyan könnyű, ugyanis a legvadabb rémhírek keringtek a kommunizmus összeomlásától a vajellátás megjavulásáig. Csak a vasfüggöny mögött élők tudják megérteni ezt a mentalitást, amely hajlamos volt minden hihetetlennek tűnő hírt tényként elfogadni. Amikor reálisan nem volt remény, amikor megbízható hírekhez nem lehetett hozzájutni, az emberek minden szalmaszáliba belekapaszkodtak.

Tóni heti bevásárlásai sok megbízható adatot szolgáltatottak Ábrányin keresztül a Szabad Európa Rádióknak. A hentesüzletekben nem volt hús, de a mustártermelésünk ragyogó lehetett, mert a közértek egyébként üres polcain ötliteres üvegekben sorakoztak. Ez a mustárbőség sok viccre adott alkalmat, de nem pótolta a húst.

Dóra Misi, a szövetség szerszámműhelyének vezetője jó barátom lett. Nagy ismeretségi köre révén mindig szolgáltatott érdekes hírekkel. Egyik alkalommal azt mondta: – Amikor legkö-

zelebb kimegyünk a pestszentlőrinci öntödénkbe, megállunk Kőbányán, ahol szeretnék bemutatni egy barátomnak.

Meg is álltunk a hatalmas központi vágóhidnál, amely normális időkben bőségesen ellátta volna a fővárost és környékét hússal. Helyette azonban „éberség” volt: a vágóhidat úgy őrizték, mint egy titkos katonai létesítményt. Misi lehívatta a barátját, aki igazolta, hogy hivatalos ügyben járunk. Ahogy bementünk, Misi nem sokáig habozott.

– Mutasd meg Sándornak, amit nekem is megmutattál a közelmúltban.

Megindultunk az egyik hatalmas épület irányába. Beléptünk egy nagy hűtőházba. Tömve volt argentin marha- és disznóhússal, végelethetetlen sorokban lógtak az import tömbök. A hihetetlen mennyiség szédítő látványt nyújtott. Az itt felhalmozott húsból hónapokon keresztül el lehetett volna látni a lakosságot – ehelyett azonban húshiány volt!

– Mi ez? Az üzletekben alig látni húst – fakadtam ki.

– Ez itt mind a Párté. Csak a főfunkcionáriusok, a szovjetek meg a diplomaták vásárolhatnak belőle az erre kijelölt üzletekben. Munkaidő után valamennyi vágóhídi dolgozót megmotonak, nehogy kicsempésszünk valamit a gyárból.

Az egyik Ábrányinak küldött jelentésemben – Tóni megfigyelései alapján – utaltam a piaci helyzetre. Az emberek azt hitték, az élelmiszerhiány fő oka a dilettáns vezetés, amihez hozzájárult a soha véget nem érő jóvátétel-fizetés a Szovjetuniónak. Amikor viszont a Szabad Európában elhangzott, milyen hatalmas húsmennyiséget vásárolnak devizáért, amihez csak a kiváltságosak jutnak hozzá, sokan dühbe gurultak.

Tónit néhány héttel beszerzése után értesítették, hogy adja be életrajzát az egyik állami export-import vállalathoz. Nyilvánvaló volt, hogy megkapja az állást. Az elegánsan berendezett irodákban egészen más hangulat uralkodott, mint a legtöbb állami vállalatnál, ahol a Párt jelenléte mindenre rányomta bélyegét. Az államnak olyan nagy szüksége volt a külkereskedelemre, hogy

e hivatalokat igazi szakemberek töltötték meg. Ez volt az egyik oka, hogy az ÁVH annyira szerette volna rajtatartani a szemét az itteni dolgozókon. Mint minden állami hivatalnak, ennek is volt egy névleges pártszervezete egy jó káderrel az élén, aki azonban kényelmetlenül érezte magát a jól képzett, polgári származású alkalmazottak között. Tóni sokat gondolt arra, hány kollégája lehet besúgó.

Néhány hét múlva Kiss Endre, a jó külsejű ÁVH-ügynök elhívta Tónit a Vadvirág presszóba. Találkozásuk légréte barátságos volt. Tóni új ruhát és cipőt viselt.

– Sikeresnek néz ki – jegyezte meg Kiss mosolyogva.

– Úgy is érzem magam, amit az új állásomnak köszönhetek. Rögtön előlegeztek hathavi bért, s megnyugtattak, hogy év végéig nem is kezdik levonni. Sőt azt is hozzátette a személyzeti osztály vezetője, hogy ha a munkámat jól végzem, akkor az egész előleget megkapom prémiumként, így semmit sem kell visszafizetnem. Anyám hazajött, szeretem a munkámat, elégedett vagyok.

Megkönnyebbülést jelentett Tóni számára nyomorúságos életük jobbra fordulása, noha tudta, milyen gyalázatos árat kell fizetnie érte. Őszinte szavai jó benyomást tettek Kissre.

– Végezze a munkáját jól, lelkesedéssel, és biztosíthatom, hogy a jutalom nem marad el. Meg kell értenie, hogy legalább minden második nyugatról érkező üzletember kém is. Nekünk ébren kell őriznünk az állam titkait, és résen kell lennünk, nehogy beszervezzék a vállalat alkalmazottait.

Tóni beleegyezően bólintott, de arra gondolt, hogy ezek örültek. El sem tudta képzelni, hogy egy export-import vállalat milyen államtitkokat rejtegethet. Normális államokban az ilyen cégek adatait közzéteszik, de egy gyenge és paranoid rendszer mindenütt harcol a vélt ellenséggel.

Kiss hamarosan rátért találkozásuk céljára. Adott Tóninak egy rövid listát kollégái nevével. Feladata az volt, hogy megfigyelje őket, beszélgetésbe elegyedjen velük, és mindent jelent-

sen: a munkájukhoz való hozzáállásukat, politikai nézetüket, kapcsolataikat. Tóninak kéthetenként kellett írásban jelentenie, ám ha valami felkeltette a figyelmét, azonnal telefonálnia kellett Kissnek. Kiss megkövetelte az alaposágot, és a sorok között jelezte, hogy nem Tóni az egyetlen emberük, így nyilván őt is figyelték.

Miután Kiss befejezte a kávéját, odavetette: – Nem voltunk tisztában azzal, hogy maga ugyanabban az épületben lakik, mint Adalberto Struzziero, az olasz sajtóattasé. Ismeri?

– Igen, ismerem, néha együtt bridzselünk.

– Szeretném, ha mindent elmondana róla, a szokásairól, barátairól, nézeteiről. Hathetenként jelentést kérek róla!

Tóni még akkor este habozás nélkül elmesélt mindent Adalbertónak.

– Mi volt a benyomásod? – kérdezte Adalberto. – Sejtetek valamit a Szabad Európával való kapcsolatunkról, vagy csak megragadták az alkalmat, hogy megfigyeljenek?

– Majdnem biztos vagyok benne, hogy nem tudnak semmiről, de azért óvatosnak kell lennünk. Bevallottam, hogy olykor együtt bridzselünk. Szeretném, ha a rólad szóló jelentéseket együtt írnánk.

Kiss nem ítélte elég alaposnak Tóni vállalati információit, mivel csak köztudomású tényekkel szolgált. Ezt a csorbát Tóni azzal próbálta kiküszöbölni, hogy annál részletesebb adatokat közölt a sógoromról – ezeket azonban Adalbertóval közösen fogalmazták meg.

***

Magyarországon az angol követség könyvtára volt az egyetlen hely, ahol külföldi újságokat olvashattak, angol nyelvű könyveket kölcsönözhettek a látogatók, s olykor egy-egy filmet is megnézhettek. Csakhogy felröppent a hír: számos könyvtártagot beidézték, letartóztattak és internáltak.

A követség a Harmincad utcában volt, néhány lépésre a Vörösmarty tértől. Egyik éjjel arrafelé mentem haza a Pipacs bárból, ahol gyakran megfordultam. Zsizi, a szép kiszolgálónő állítólag tagja volt az ÁVH-nak. Az ő feladata volt kapcsolatot teremteni a bárba látogató külföldi diplomatákkal. A bár kéttagú zenekarának zongoristája a tehetséges Doris volt (férje Hircsák Pista ügyvéd, korábban a jégközi-válogatott kapusa). Dr. Ilosvay Guszti barátom dobolt, aki különben orvosként dolgozott az egyik klinikán, s családja eltartása miatt kellett „éjszakai műszakot” vállalnia: vallásos katolikusok voltak, hat gyerekkel megáldva.

Ahogy befordultam a Harmincad utcába, a közvilágítás kialudt. Ez ugyan nem volt szokatlan, az viszont igen, hogy hirtelen rájöttem, miként figyelik meg a követség látogatóit. Nem bírtam levenni a szememet a követséggel szemben lévő épületről, a Patyolat vegytisztító vállalat egyik üzletéről. Normál esetben kék alapon fehér betűkkel virított a cégtáblán a Patyolat szó. Ez viszont eltért ettől: az O betű közepe nem kék, hanem fekete volt. A fekete rész mögött pedig megláttam egy filmfelvevő kamerát! Rögtön tudtam, hogy ennek a hihetetlenül szerencsés pillanatnak köszönhetően figyelmeztetni lehet a gyanútlan könyvtárlátogatókat. Egy héttel később a Szabad Európa beszámolt arról, mi rejtőzik a cégtábla mögött. Másnap reggel az üvegtáblát betörve találták, mögötte semmi nem árulkodott a kameráról. Később az angol követség látogatók hiányában bezárta a könyvtárát...